

Piotr KOZŁOWSKI

*Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej
im. Jana Tomasza Gorzechowskiego – Przemyśl*

**OMÓWIENIE KSIĄŻKI
„WYWIAD GOSPODARCZY STRAŻY GRANICZNEJ
WOBEC FIRM GDAŃSKO – GDYŃSKICH
W LATACH 1932 – 1938”¹**

Wolne Miasto Gdańsk (dalej WM Gdańsk) w okresie międzywojennym z uwagi na swoje położenie, ale także na status prawny odgrywało znaczącą rolę w wymianie gospodarczej II Rzeczypospolitej. Jako podmiot prawa międzynarodowego, WM Gdańsk znajdowało się w obrębie granicy celnej II Rzeczypospolitej, co z kolei było przyczyną, iż w okresie międzywojennym terytorium tego państwa – miasta było wykorzystywane przez międzynarodowe kartele i grupy przemysłowe do wprowadzania towarów na terytorium Polski poza obrotem celnym. Skala występującego wówczas zjawiska była ogromna, a uszczuplenia z tytułu niezapłaconego cła

sięgały rocznie dziesiątki milionów złotych. Był to problem, z którym władze II Rzeczypospolitej próbowały sobie poradzić w różny sposób.

Jednym ze sposobów było powołanie na terenie WM Gdańsk Ekspozytury Inspektoratu Cła (w istocie zakonspirowanej poza granicami państwa komórki organizacyjnej Straży Granicznej), której zadaniem było między innymi zbieranie informacji w drodze wywiadu o wymianie towarowej, firmach oraz osobach trudniących się przemysłem do Polski. O roli

¹ Piotr Kołakowski, Ryszard Techman, *Wywiad gospodarczy Straży Granicznej wobec firm gdańsko – gdyńskich w latach 1932–1938*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk 2010 r., 273 strony.

i znaczeniu jakie odgrywało WM Gdańsk w przemyśle towarów do Polski niech świadczy tytuł pozycji Henryka Kuli, jaka ukazała się pod koniec XX wieku: „*Gdańska dziura celna*”.

Należy podkreślić, że samo położenie miasta portowego, oraz rola jaką odgrywało w nielegalnym procederze (zresztą za przyzwoleniem władz miasta), przyczyniło się do tego, iż z końcem lat dwudziestych XX wieku terytorium WM Gdańsk zostało objęte wywiadem Straży Granicznej. Prowadzone wówczas legalne działania, jak również intensyfikacja działań wywiadu gospodarczego na terenie WM Gdańsk przez Ekspozyturę Inspektoratu Cei wkrótce zaczęły przynosić wyniki w postaci spadku ilości towaru przemycanego do Polski. Wówczas na terenie całego kraju służba informacyjna podjęła działania operacyjne polegające między innymi na „śledzeniu towarów kontyngentowych”. To właśnie dzięki wyłożonemu wysiłkowi całego aparatu wywiadowczego Straży Granicznej, było możliwe opanowanie powyższego procederu. Dziś kiedy od tamtych wydarzeń upłynęło sporo lat i nie żyją świadkowie tamtych wydarzeń, a WM Gdańsk zniknęło z mapy politycznej świata, zdarzenia te uległy zapomnieniu. Co ciekawe, jak dotąd współcześni historycy poza ww. Autorem nie zajmowali się historią kontaktów gospodarczych II Rzeczypospolitej z WM Gdańsk. Dlatego też pozycja „*Wywiad gospodarczy Straży Granicznej wobec firm gdańsko – gdyńskich w latach 1932–1938*”, której Autorami są Panowie: Piotr Kołakowski i Ryszard Techman, która pojawiła się na rynku wydawniczym w 2010 r., wzbudziła moje zainteresowanie. Powyższa pozycja jest niezwykle wartościowa z uwagi na fakt, iż zajmując się historią przedwojennej Straży Granicznej na południowym odcinku granicy państwowej, podczas kwerend materiałów historycznych wielokrotnie spotykałem się z problematyką przemytu towarów z obszaru Wolnego Miasta Gdańsk na teren małopolski. Mając możliwość zapoznania się z aktami zakończonych – zlikwidowanych afer przemysłowych przez funkcjonariuszy Wschodnio – Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej we Lwowie, należy stwierdzić, iż często miały one właśnie swój początek na terytorium WM Gdańsk.

Powyższa pozycja składa się ze wstępu, części zasadniczej, z wykazu skrótów, indeksu firm i organizacji oraz indeksu nazwisk.

Wstęp zawiera podstawowe informacje o strukturze i zadaniach przedwojennej Straży Granicznej oraz roli i zadaniach aparatu informacyjnego Straży Granicznej. W części tej uważny czytelnik znajdzie charakterystykę służby wywiadowczej, informację o sposobie prowadzenia pracy wywiadowczej oraz o współpracy funkcjonariuszy SG z siecią konfidentów. We wstępie znajduje się także krótka charakterystyka Pomorskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej, w tym Inspekto-

ratu Granicznego Gdynia działającego na terenie polskiego wybrzeża oraz podstawowe informacje o Ekspozyturze Inspektoratu Ceł w Wolnym Mieście Gdańsk. Przedmowa zawiera również informacje o doborze i układzie dokumentów zaprezentowanych w części zasadniczej przez autorów dokumentów.

Część zasadnicza zawiera przedruk 135 dokumentów źródłowych wytworzonych przez funkcjonariuszy SG z pionu służby informacyjnej z jednostek organizacyjnych podległych Pomorskiemu Inspektoratowi Okręgowemu Straży Granicznej w Bydgoszczy. Ramy czasowe zaprezentowanych przez Autorów dokumentów Straży Granicznej tworzą lata 1932 – 1938. Przedstawione w książce dokumenty to korespondencja służbowa pomiędzy Inspektoratem Granicznym Gdynia, a Pomorskim Inspektoratem Okręgowym Straży Granicznej oraz Komendą Staży Granicznej w Warszawie i Ministerstwem Skarbu, która zawiera pisma, opinie i informacje, na temat gdańskich oraz gdyńskich firm prowadzących działalność na terenie wybrzeża. W nagłówku każdego dokumentu podano datę i miejsce wytworzenia dokumentów oraz sygnaturę akt i informację z jakiego archiwum został zaczerpnięty zaprezentowany dokument. Wybrane dokumenty przedstawione zostały z zachowaniem stylu oryginalnego w tym i zasad pisowni jaka obowiązywała w tym okresie. W przypisie każdego z dokumentów znajdują się informacje o firmach, których dotyczy powyższy dokument oraz opracowane przez Autorów noty biograficzne wymienionych w dokumencie osób. Zawarte w indeksie rzeczowym dane stanowią zbiór wprost bezcennych informacji dla zajmujących się historią okresu międzywojennego. Na szczególną uwagę zasługują informacje o kondycji finansowej firm żeglugowych, spedycyjnych, brokerskich oraz handlowych z polskim lub zagranicznym kapitałem zakładowym. Wnikliwa analiza wybranych i zamieszczonych przez Autorów dokumentów w publikacji odzwierciedla skalę i ogrom pracy jaką musieli wykonać funkcjonariusze SG aby zdobyć w drodze wywiadu niezbędne informacje.

Zaprezentowany przez Autorów zbiór tekstów źródłowych, został wybrany z zespołu akt wytworzonych przez służbę informacyjną Straży Granicznej ocalałych z pożogi wojennej, które w chwili obecnej są przechowywane w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie.

Część zasadniczą uzupełnia wykaz skrótów użytych w tekście, indeks firm i organizacji, a także indeks nazwisk który został ułożony alfabetycznie z podaniem strony na której została dana firma lub nazwisko wymienione. Należy podkreślić, że zamieszczony na końcu pozycji skolorowidz jest dużym ułatwieniem dla czytelnika w szybkim odszukaniu potrzebnych informacji.

Podsumowując należy stwierdzić, iż zaprezentowana pozycja autorstwa Piotra Kołakowskiego i Ryszarda Techmana jest lekturą, którą się czyta trudno, z uwagi na formę jak i zawarte w niej treści. Każdy z dokumentów zamieszczonych w książce „*Wywiad gospodarczy Straży Granicznej wobec firm gdańsko – gdyńskich w latach 1932–1938*”, stanowi bowiem oddzielną treść, których wspólnym mianownikiem są informacje wywiadowcze zdobyte przez aparat informacyjny Straży Granicznej na temat firm gdańsko – gdyńskich w okresie międzywojennym. Już sam temat z uwagi na swoją unikatową treść stanowi, że mamy do czynienia z bardzo ciekawą, wręcz wyjątkową pozycją historyczną na rynku wydawniczym. Wnikliwa analiza każdego z przedstawionych w publikacji przez Autorów dokumentów, pozwala czytelnikowi wyrobić własne zdanie na temat jaką rolę odgrywało WM Gdańsk w przemyśle towarów do Polski, często subsydiowanych przez rząd niemiecki. Zapoznając się z meldunkami opracowanymi przez służbę informacyjną SG, można również poznać schemat działania oraz metody oszustw celno – skarbowych stosowanych przez międzynarodowe grupy przestępcze działające na pograniczu gdańsko – polskim, których celem było nielegalne wprowadzenie towarów na terytorium Polski z pominięciem opłat celnych. Co ciekawe stosowane wówczas metody oszustw polegające na: podwójnym fakturowaniu zgłoszeń celnych, braku pochodzenia kraju na przesyłce lub podania w fakturze do zgłoszenia celnego nazwy innego towaru jaki był w rzeczywistości, to metody które są powszechnie stosowane w czasach obecnych przez nieuczciwych importerów.

Jednak zdaniem piszącego omówienie powyższej pozycji, zawężenie przez Autorów tematu do informacji zdobytych tylko przez aparat informacyjny Pomorskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej oraz Ekspozyturę Inspektoratu Cei w Gdańsku dotyczących wybrzeża Morza Bałtyckiego nie oddaje w pełni skali problemów, z jakimi się borykał w okresie międzywojennym Skarb Państwa narażony każdego dnia na uszczuplenie podatków z tytułu nieuczciwej działalności firm. Jednakże wcale nie umniejsza to wartości historycznej zaprezentowanej książki, która jest godna polecenia tym wszystkim, którzy interesują się historią okresu międzywojennego, w tym historią polskich formacji granicznych. Tym bardziej, że przy braku rzetelnych informacji o historii przedwojennej Straży Granicznej, każda nowa pozycja poszerza wiedzę w tym zakresie.